

Polja

O „MANJINSKOJ”
LITERATURI UOPŠTE

I O NAŠEM MALOM PARNASU POSEBNO

RADU FLORA

Stara je istina da književnost kao poseban vid umetnosti reči ima i svoje određene ljubitelje i poklonike. A poezija pogotovu. Aragonova formulacija „jasne i (samim tim) velike“ poezije imala je svakako i svoj utilitaristički vid i određeno pragmatičko značenje. Jasno je, međutim, da ispod određene tačke umetničkog saopštavanja u stihu nastaje atmosfera nepodobna ovome. A popularizacija umetnosti je samo određeni vid propagiranja ove. Ali očigledno je svakako da van granice jasno-nejasno stoji individualni talenat umetnikov kao neoboriva komponenta.

Književnost „manjinska“ (da upotrebim ovaj politički i za socijalizam svakako neadekvatni i prevaziđeni termini) — u jugoslovenskim ili kojim bilo drugim okvirima — karakterizira se upravo nekim nemanjem šireg horizonta i, svakako šireg kruga ljubitelja. Kod nas, recimo, kod Rumuna, lebdeti duga i još dugo nerešiva dilema: pisati za šire ili najšire seoske mase (kakav je uglavnom naš živalj) ili pisati po inspiraciji, kulturi i nadarenosti svoga umetničkog ja? U ranom definisju „manjinske“ literature (koja je još uvek sasvim mlada, tek je prešla jednu deceniju svog voljno-umetničkog bitisanja), u godinama „socijalističko-realističkih“ eksperiza, kod nas obojenih prilicno jako parolastvom, naš je književnik nekako lakše, iz neke auto-discipline, svesne ili nesvesne, primao prvu varijantu. No, danas je vrlo teško prima. Svaka ga skučenost i svaki okvir sputavaju. Ostaje mu ono drugo. A glas vapjućeg u pustinji tužna je i od ovoga, transponovanog na jezičnom planu, bežali su i veliki umetnici, odbijajući da izraze svoja umetnička nastojanja na svom maternem jeziku, kao Dode ili Gogolj. U našim prilikama to je i prirodni proces neke šire jugoslovenske integracije. Mahom i zbog ovoga neki naši književnici pišu i štampaju svoje radove na srpskom (V. Popa, F. Stefan).

No primena nekih širih, opštejugoslovenskih merila na mikroknjiževnosti („manjinske“), svakako da ne može i ne sme da znači neko apriorno vezivanje za semantički sadržaj samog termina. A tu i tamo pojmu manjinskog primenjenog na književne pojave daje se prizvuk minornog. Meni je lično, recimo, bilo krajnje neugodno kada me neke prozajve, to i prilicno glasno, da i čija čujem, nekim „našim književnikom“ (sa ol). To je, u neku ruku, i efekat napuštanja t. zv. nacionalnog ključa u odmeravanju književnih dostignuća; na pr. naši su književnici dobijali za svoje radove savezne i republičke nagrade (na II. kongresu književnosti održan je i specijalan referat „O manjinskoj književnosti“, objavljen i u „Književnim novinama“ od 10 januara 1950 i dr.) Časopisi i listovi, bar oni

vovodjanski, objavljivali su redovno i „manjinske“ priloge u svojim književnim rubrikama i feljtonima. Danas su to samo sporadični pokušaji. Stoga je za pohvalu inicijativa da se časopis „Hid“ štampa i na srpskom (što je svakako bolje nego dati neku povremenu antologiju „manjinskih“ pisaca Vojvodine, kao što se prvobitno htelo).

A neko, da tako kažemo, decentralizovanje književnog života u smislu prepuštanja „manjinaca“ samima njima, njihovo izolovanje, teško će se održavati baš za njihove specijalne prilike.

Nestanak u neku ruku neke dirigovane, na ovaj ili onaj način književnosti, pretpostavlja punu književno-umetničku oformljenost i zrelost urednika „manjinskih“ časopisa, članova književnih saveta pri izdavačkim kućama ili onih koji na ovaj ili onaj način doprinose nečemu u ovom pogledu. A tamo gde nema čitalačke publike u ekstenzivnom smislu, jasno da je još manje onih koji će kompetentno oceniti neke pojave. Rezultat ovoga jeste činjenica da mnogo stvari, čak i štampanih knjiga, prolazi nezapaženo, bez ikakve ocene (bar kod nas, Rumuna); a i obrnuto, neke se nebitne stvari potencijalno na veštački način kako bi se stvorio utisak nečeg značajnog.

I tako se puno puta mesto jedne suštinske i produbljene analize nalazimo oči u oči sa konstrukcijama. Gde ćemo još dodati da se neke stvari vrlo važnog značaja rešavaju u krajnjem ishodu — pamfletarskim napisima ili čak i epigramatskim porukama! Mnenje o nečemu na veštački način kreira. U takvoj situaciji amputiranih intervencija nije ni čudo da se kod

I još jedna pojava, koja se kao pojava može istaći. U punoj simetriji sa sadašnjim stanjem sve većeg gubljenja kompasa poetsko-literarne orijentacije (u našim, rumunsko-manjinskim prilikama), ali dijagonalno suprotno, osećale su se u prošlosti steg, sa raznih stanovišta lansirane. Tako da je problem slobodne diskusije stvarno napravljen problemom i, da situacija bude smešnija, dosta puta u ime — slobodne diskusije. Pojavljuju se tu i tamo „ogorčeni protesti“ protiv nekog iznesenog i argumentovanog mišljenja (po književno-estetskim pitanjima, jer nas to zanima ovde). I onda se mesto estetsko-kritičke argumentacije i borbe mišljenja neko hoće da „učitka“ jakom i, najčešće, malo kulturnom frazeologijom transponovanom na moralnom i čak i na političkom polju. Poslednji pokušaj te vrste je onaj J. Riste, s namerom da obesnaži mišljenje F. Stefana u vezi s jednim romanom nekog savremenog pisca iz N. R. Rumunije; mesto nove argumentacije (koju člankopisac ostavlja blagonaklono „čitalačkoj publici“), J. Rista „diskredituje“ F. Stefana nazivajući njen prikaz — mistifikacijom i „čistim memoralom“, ni manje, ni više (u napisu na jednoj stranici i uz zvučni etičko-„moralistički“ naslov — v. „Luminu“ X, 1956, br. 6, str. 430-431).

I sve to onda kada ništa suprotno ne dokazuje. Krajnje je vreme, mislim, da se ovakve neukusnosti više ne objavljuju kao priloge nekog... mišljenju. Ovo kažem u ime principa, a nipošto u odbranu same F. Stefan (jer je, recimo, i ona dočekala „na nož“ neki moj prikaz na 20 stranica zadnje Balanove zbirke pesama i argumentaciju nadomestila aluzivno-insinuantnim člancicem, priznati valja, ipak u kakvoj takvoj kulturnoj odori — v. tome „Luminu“ VII, 1953, br. 3, str. 171-174 i br. 4, str. 241-244).

U našoj maloj košnici zujanje ne prestaje, vredni pesnici klešu stihove bez predaha. Za ovih 10 godina književne egzistencije — preko 10 posebnih zbirki stihova (J. Balan — 3, R. Flora — 3, M. Avramescu — 2, F. Stefan — 2, J. Miloš — 1, T. Sandru — 1). Pored toga, na stranicama „Liberate“, „Liberate literare“, „Luminu“ i pionirskog lista, objavljeno je ako ne more, a ono sigurno povećea reka stihova; ali, dodati valja odmah, sa raznim talozima. Nije ovo pesništvo ni nepoznato jugoslovenskoj književnoj publici (mimo referata M. Leskoveca na II. kongresu književnika, pisano je, dosta o tome; v. na primer napise A. Trifuva u „Slobodnoj Vojvodini“ VI, 1947, br. 860 od 21 avgusta, A. Gavrilova u „Stražiovu“ I, 1952, br. 7-8, str. 4 ili T. Dobana i R. Flore u „Letopisu Matice srpske“ CXXVI, jul, 1950, knj. 366, str. 69-71 i 80-83 i dr.).

Ipak — i ovo je malo nezgodna konstatacija — lično mislim da nemam reći mnogo čega novo-



VLADEȚA PETRIĆ

POSMATRAČ



nas (mislim u prvom redu na „Luminu“ i na pesničke priloge) štampa svašta, da ne kažem kolešta, od najosnovnije apocričnosti i neorijentacije do očitog epigonstva i nameštljivog podražavanja, pa čak o) i doslovnog prepisivanja (ja sam 1950 godine, kada sam uređivao „Luminu“, naseo i jednu pesmu V. Aleksandria objavio pod tuđim imenom). Donekle je i prirodno da granice izvornog i neoriginalnog u „manjinskim“ razmerama, sa manjim dometom, i kvalitetivim i kvantitativnim budu labavije, ali je ipak dužnost urednika i drugih

ga što se tiče striktno ocena nekih kvaliteta izvan onoga što sam rekao u referatu na savetovanju sa saradnicima časopisa pre šest godina („O poetskom izrazu kod nas“, v. „Luminu“ IV, 1950, br. 6-7, str. 370-381). Ono što je prvobitno je prirode; to je teška borba laganog oslobađanja od parolastva i pragmatike angažovane i svesti pesnika) da se stvarno teško išlo, dokaz je zbirka pesama J. Balana koja se pojavljuje 1953 godine, a još je u punom znaku ukorenjene rutine). Tek su zbirke mladjih F. Stefan i J. Miloša, uspele da nadju nove štimunje (ovo naročito važi za zbirku F. Stefan „Suze i zraci“), što je i sasvim prirodno imajući vidu da su se ovi tek kasnije javili na našem književnom horizontu) mislim sa zrelijim stvarima, jer se oboje pojavljuju sa pesničkim prilozima još u „Almanahu književnog udruženja rumunskih učenika 1945-46“, a i prva zbirka F. Stefan od 1949, „Pesma mladosti“, sva je u znaku neposredne angažovanosti.

Inače ono što karakteriše našu poeziju zadnjih nekoliko godina, to je nekoliko stvari. Najpre izvesna njena kriza, koja je svakako u vezi sa opštom preorijentacijom kod nas i sa oslobodilačkom borba laganog oslobađanja od parolastva i pragmatike angažovane i svesti pesnika) da se stvarno teško išlo, dokaz je zbirka pesama J. Balana koja se pojavljuje 1953 godine, a još je u punom znaku ukorenjene rutine). Tek su zbirke mladjih F. Stefan i J. Miloša, uspele da nadju nove štimunje (ovo naročito važi za zbirku F. Stefan „Suze i zraci“), što je i sasvim prirodno imajući vidu da su se ovi tek kasnije javili na našem književnom horizontu) mislim sa zrelijim stvarima, jer se oboje pojavljuju sa pesničkim prilozima još u „Almanahu književnog udruženja rumunskih učenika 1945-46“, a i prva zbirka F. Stefan od 1949, „Pesma mladosti“, sva je u znaku neposredne angažovanosti.

(NASTAVAK NA PETOJ STRANI)

O „MANJINSKOJ” LITERATURI UOPŠTE

I O NAŠEM MALOM PARNASU POSEBNO

RADU FLORA

(NASTAVAK SA PRVE STRANE) da ih nisam objavljivao u „Lumina“; drugi počinju da pišu na srpskom (F. Stefan). Od starijih, jedini J. Balan objavljuje redovno, pored proze, i stihove. Pojavljuju se i mlađi ljudi, koji mahom i ostaju početnici.

Druga bitna stvar u našem poetskom stvaralaštvu zadnjih godina, to je umetnička dezorijentisanost. Eliminirajući bogati i preobilni materijal koji se pesnicima prosto nametao (sam od sebe) socijalističkom izgradnjom, radnim akcijama, zadrugama itd, i kada im se dalo da oni pevaju slobodno, o sebi i o svojim unutrašnjim zbivanjima, njima kao da je odjednom nestalo daha. O čemu sad pevati? (Na stranu činjenica da je ovo i dokaz samog umetničkog, unutrašnjeg potencijala svakog pojedinca). I onda se pojavljuju stidljive pesmice o vetru, proleću, o gradskim parkovima itd. Da nadovežem na ovu zadnju misao: interesantno da je skoro potpuno nestala seoska inspiracija ili, još bolje, naša pseudoseljaka poezija (sasvim prirodno, jer velika većina pesnika živi u gradu). A mi smo nekada, 1946 i 1947 godine, potstaknuti nekim proletkultovskim koncepcijama, hteli nekako na silu stvarati setjake-pesnike!

U ovoj dezorijentisanosti i naglom osiromašenju, na izgled, pesničkih motiva, pojavljuje se još nešto: epigonstvo i imitacija. Po-zajmljuju se čak i gotovi štimunzi, a najviše pesnička forma. I, naravno, imitiraju se u prvom redu klasici, a naročito u pogledu versifikacije. U ranijem periodu za uzor je često uziman Majakovski (J. Balan, u svojim ranim pokušajima, a on se, pod pseudonimom, pojavljuje prvi u našoj književnoj konstelaciji, još odmah iza pojave lista „Libertatea“, u maju 1945 godine), kasnije rumunski pesnici koji su opevali motive sa sela, V. Aleksandri i G. Košbuk (T. Sandru i, donekle, J. Miloš). Imitiran je i Eminesku. U zadnje vreme bilo je ugledanja na rumunske simboliste, naročito na T. Argezia, a najnovije „otkrice“ nekih je, izgleda, J. Minulesku. Neki „modernisti“, počeli su se ugledati na V. Popu i pevati o djonovima svojih cipela i sličnom, što, u drečecem epigonstvu, dosta smešno zvuči.

Časopis „Lumina“, izgleda, sve ove stvari malo zapaža i vrlo je gostoprимljiv za pesničke priloge svake vrste. Rubriku „Razgovor sa našim saradnicima“, koju smo kao urednici (A. Gavrilov, M. Avramescu i ja) uveli i korisno zas-

(NASTAVAK SA ČETVIRTE STRANE) objasne vidovi umetničke sintakse i vreme kao odredba jednog vida životne aktuelnosti čitanog dela. Piščevo izdizanje iz haosa ideja, asocijacija, emocija, iskustava i stečenih znanja, za pisca — čitaoca sve više treba da se otkriva i kao princip pri odabiranju sebi bliskog teksta. Za čitaoca koji nema ambicija prema književnom stvaraju uopšte, već samo prema upoznavaju sa svetovima književnosti, — pouzdan izbor gotovo da je nezamisliv bez preduslovnog pokušaja da se ostvare, i po cenu veoma velikih intelektualnih napora, vidovi verovanja u svoj lični ukus i koncentraciju svoje moći ocenjivanja, dakle, sudjenja o delu.

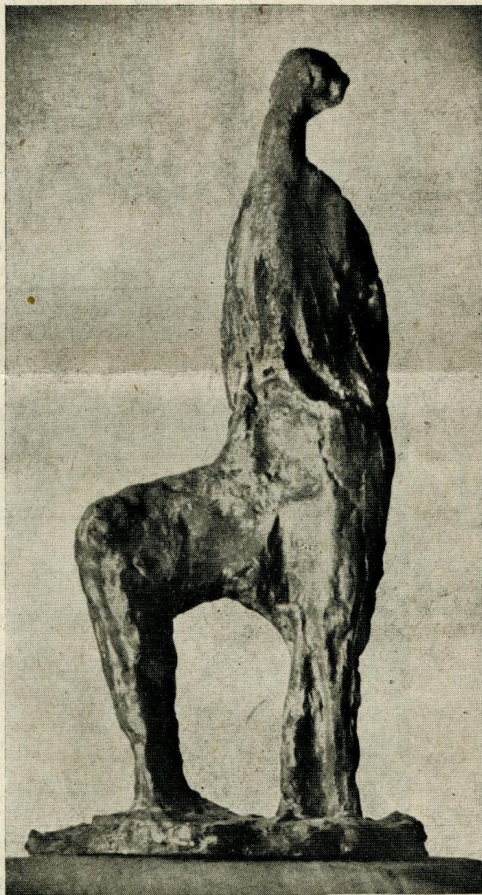
tupali pre dve godine i u kojoj smo tretirali isključivo poetska pitanja, sadašnji su urednici prosto ukinuli. Uostalom, časopis je, po svemu sudeći, skoro prestao da bude organizator i matrica književnog života kod nas, te su, prema tome, i takva i slične rubrike nepotrebne. A po mom dubokom ubeđenju to ne bi smelo da tako bude.

Da zaključimo navodjenjem nekih imena, neka poznata i široj jugoslovenskoj publici. Jon Balan je svakako najplodniji, ali izgleda i prilično ujednačen što se

satirične pesme, što nekako odudara od ženstvenosti predjašnjih stihova. Jon Markovičan je dosada oštampao svega pet pesama (što, svakako, nije i mera talenta; sa svega pet pesama — može jedinstven slučaj — Vasile Krlova ulazi u istoriju rumunske književnosti, a Leopardi sa 41 pesmom u svetsku književnost!); ima vrlo lepe poetske senzibilnosti, ali i naginjanja prema refleksivnoj poeziji i gomilanju pesničkih slika, što spusta baš njegovu senzibilnost. Jonel Miloš, sa lepom pesničkom kulturom i odličnim vladanjem jezikom, još je u znaku traženja;

VLADETA PETRIĆ

LUDA



pesničkog dijapazona tiče i sa laganom inklinacijom prema diskursivnosti; ipak sa lepom pesničkom toplinom i dobar versifikator (pesme u klasičnom ritmu su mu i najbolje). Mihaj Avramesku, sa smelijim zahvatima u pogledu forme i sa prefinjenim osećanjem za lepu i retku reč, pa bila ona čak i dijalektalna; ali mu je ovo ujedno i slabost, jer ga lepa reč prosto ponese, čak i na uštrb sa-držaja; inače, objavljivao je još pre rata i najstariji je u ovim pesničkim generacijama. Florika Stefan je kod nas bila u etapi očitog traženja izraza i puta; tek je njena druga zbirka (od 1953 godine) bila i neko otkriće, a definitivni izraz nalazi u pesmama na srpskom jeziku; inače sa očitom naklonošću prema slobodnijem izrazu i imazizmu graničeći se poneki put sa inkoherencijom i igrom reči; u zadnje vreme dala je i lepe

pored ovih pozitivnih osobina, ima predispozicija za patos i paradu reči; misaona mu je lirika sva u ovim tonovima forstranja. Teodor Sandru, sa finim pesničkim sluhom, zaokupljen je sav slikovima i spoljnom formom stiha; od klasične metrike on je sebi, izgleda, napravio kult. Julijan Rista u dosad objavljenim prilogima izgleda da još nije našao nekoga svog puta; ali i samo traženje obećava. Objavljivali su još stihove: Mihaj Kondali, Kornel Balika, Jon Kalačeanu, Ana Gašpar-Oka, Miodrag Miloš, da spomenem samo ove, jer je lista onih koji su pisali stihove još dosta dugačka. Naročito onih najmlađih.

A briga, za naš pesnički podmladak trebalo bi da nam je stalno na umu. Jer naši najveći pesnici tek će doći.



CIRKUS

Žalost je crvena
A umrla je mala Doa
Na zategnutoj žici
Čiji su kraci doticali mesec
Poklopljena pruga svetla
I Visoko C klarineta
Obukli su je u ružičasti venac
Zadocnela pantomima
spuštene kose
Nije odudarala od karnevala
U znaku krsta
Gospodin smrt u fraku
Koji je obećavao violinu oprostaja
Sa veštačkom vilicom
Nije poremetio vazdušnu krinolinu
I rame puno neuzbranih jagoda
Pokret i pokret
Do dna
Što kao vilin konjic
Leti u prazno probdenje
Izliveno u izdanke
Suvišnih čekanja ljubavi
Čije su oči jezera
Nastanjena ritmom nesaniće.

Damjan MALESEV

PROLEĆNA SENKA

Na prsa ovog neba stavila svoj sluh
i spustila vlas belog sećanja na trag
Umornu od čekanja daljinu svila pod sobom
Potražila ključ smeha u džepu cvrkuta
i pustila radosnu tišinu vrtom
Pružila vesele prste kroz mirise
cvetanjem uznemirenog sna

Svoj stas pomera budna
u tankom rublju plodnog praha

Dušan KOPCALIĆ

PROKAZUJEM TE

To je onaj
koji je u stanju
da se ne okrene za pogaženim
svoja vrata pritvara
kad su pozvani na pola praga
nasmijao se kad je zvijezda padala
po gnijezdima ptičjim traži
čime da nadomjesti srce
sam
u prstima nema prijateljstva
s korama stabala
ustat će kada tko poklekne
moje mu je lice bilo samo zrcalo
o proklete oči
koje su ga mogle vidjeti
kad nije

Nada IVELJIĆ